

Intelektuālā īpašuma tiesības un uzņēmumu darbības rezultāti ES

Uzņēmumu līmeņa analīzes ziņojums, 2021. gada februāris

Kopsavilkums

Kopsavilkums

Viens no Eiropas Savienības Intelektuālā īpašuma biroja (*EUIPO*) Eiropas Intelektuālā īpašuma tiesību pārkāpumu novērošanas centra (tālāk tekstā "Novērošanas centrs") uzdevumiem ir nodrošināt ar pierādījumiem pamatotus datus par intelektuālā īpašuma ietekmi un lomu Eiropas Savienības (ES) ekonomikā un par to, kā to uztver sabiedrība. Lai sasniegtu šo mērķi, Novērošanas centrs īsteno sociālekonomisku pētījumu programmu.

Arī Eiropas Patentu iestādes (EPI) Stratēģiskajā plānā 2023. gadam kā prioritāte ir noteikta ekonomisko pētījumu veikšana, lai apmierinātu arvien pieaugošo ieinteresēto personu pieprasījumu pēc labākas informētības par Eiropas patentu sistēmas ietekmi un tās attīstību.

Abas iestādes 2013. gadā publicēja kopīgu pētījumu, kurā novērtēja, kādu kopējo ieguldījumu ES ekonomikā kopumā un atsevišķu ES dalībvalstu ekonomikā sniedz nozares, kas intensīvi izmanto dažādu veidu intelektuālā īpašuma tiesības (IĪT). Minētais pētījums tika atjaunināts 2016. gadā un pēc tam 2019. gadā. Viens no galvenajiem 2019. gada pētījuma konstatējumiem bija tāds, ka nozares, kuru IĪT izmantojums ir lielāks par vidējo, ES nodrošināja 29 % nodarbinātības un 45 % no IKP, turklāt kopš iepriekšējā pētījuma 2016. gadā šis īpatsvars ir pieaudzis.

Šis ziņojums ir papildu pētījums, kurā padziļināti aplūkota intelektuālā īpašuma tiesību loma, analizējot lielu reprezentatīvu uzņēmumu izlasi, kurā iekļauti vairāk nekā 127 000 Eiropas uzņēmumu, lai salīdzinātu ekonomiskās darbības rezultātus uzņēmumos, kam pieder intelektuālā īpašuma tiesības, un uzņēmumos, kam tās nepieder. *EUIPO* 2015. gadā (kad to vēl sauca par ITSB) publicēja līdzīgu pētījumu, kurā konstatēja, ka uzņēmumiem, kam pieder IĪT, ir lielāki ieņēmumi uz vienu darbinieku un tie maksā lielākas darba algas nekā uzņēmumi, kam šīs tiesības nepieder. Pašreizējais EPI/*EUIPO* kopējais pētījums ir 2015. gada *EUIPO* pētījuma atjauninājums, kas sagatavots, izmantojot uzlabotus datus un metodiku. Pretstatā iepriekšējam pētījumam, kura pamatā bija 12 dalībvalstu dati, šajā jaunajā pētījumā ir iekļauti dati par visu 27 dalībvalstu un Apvienotās Karalistes uzņēmumiem¹.

Pētījumā iekļautās intelektuālā īpašuma tiesības ir tiesības uz **patentiem**, **preču zīmēm** un **dizainparaugiem** (vai jebkuras šo trīs tiesību veidu kombinācijas). Specifikas dēļ šajā pētījumā nav iekļautas autortiesības, augu šķirņu aizsardzības tiesības un ģeogrāfiskās izcelsmes norādes, kas bija iekļautas nozaru līmeņa pētījumos². No otras puses, pašreizējā pētījumā ir iekļautas gan Eiropas, gan valstu IĪT, tādējādi būtiski papildinot datus un sniedzot pilnīgu pārskatu par katra uzņēmuma IĪT portfeli gan Eiropas, gan valstu līmenī.

Dati par katra uzņēmuma intelektuālā īpašuma tiesību portfeli ir salīdzināti ar uzņēmumu datubāzē *ORBIS* atrodamo informāciju. Šajā datubāzē glabājas finanšu un cita veida informācija par miljoniem Eiropas uzņēmumu, kas apkopota no dokumentiem un grāmatvedības pārskatiem, kurus uzņēmumi iesnieguši ES dalībvalstu komercrēģistros. Pētījumā ir izmantota finansiāla informācija un cita informācija par uzņēmumiem, kas reģistrēti kā patenti, preču zīmju un/vai dizainparaugu

¹ Apvienotā Karaliste izstājās no ES 2020. gada 31. janvārī. Tomēr šajā pētījumā ir aplūkots laikposms no 2007. gada līdz 2019. gadam, kad Apvienotā Karaliste bija ES dalībvalsts, tāpēc tajā ir iekļauti dati par Apvienotās Karalistes uzņēmumiem.

² Autortiesības ne vienmēr tiek reģistrētas, savukārt atsevišķi uzņēmumi neregistrē ģeogrāfiskās izcelsmes norādes, tāpēc uzņēmumu līmenī nav datu par šo intelektuālā īpašuma tiesību piederību. Augu šķirņu aizsardzības tiesības ir aplūkotas atsevišķā *EUIPO* pētniecības projektā.

formālie īpašnieki. Daži pie lielākām grupām piederīgi uzņēmumi var nebūt IĪT formālie īpašnieki (formālie īpašnieki var būt to galvenie biroji), taču tie savā komercdarbībā tomēr var izmantot IĪT.

Ir dažādi uzņēmumu ekonomiskās darbības rezultātu novērtēšanas veidi. Ņemot vērā datu ierobežojumus un vajadzību salīdzināt līdzīgus uzņēmumus (lai izslēgtu uzņēmumu lieluma ietekmi uz statistikas rezultātiem), kā **galvenais uzņēmumu darbības rezultātu rādītājs** ir izraudzīts **“ieņēmumi uz vienu darbinieku”**.

Datu kopa tika veidota tā, lai izlasē būtu pārstāvēts ES uzņēmumu ģenerālais kopums. Tas nodrošina iespēju salīdzināt darbības rezultātus uzņēmumos, kuriem pieder intelektuālā īpašuma tiesības, un uzņēmumos, kuriem šīs tiesības nepieder, vienlaikus ņemot vērā tādus nozīmīgus faktorus kā valsts, nozare vai uzņēmuma lielums. Cik zināms, datu kopas tvērums ir ievērojami lielāks salīdzinājumā ar jebkuru citu pašlaik pieejamu šāda veida datu avotu, tāpēc tas nodrošina pietiekami lielu izlasi, lai izdarītu pamatotus un reprezentatīvus secinājumus.

Pētījumā nav iekļauti politikas ieteikumi, jo pētījuma tvērumā tas nav paredzēts. Tā vietā tajā ir sniegti pierādījumi, kas var noderēt politikas veidotāju darbā, un to var izmantot, lai Eiropā uzlabotu sabiedrības un jo īpaši MVU informētību par intelektuālo īpašumu.

Metodika

Dati ir analizēti, izmantojot divu veidu metodiku.

Pirmkārt, ir apkopota **aprakstošā statistika**, lai ilustrētu atšķirības starp uzņēmumiem, kuri ir IĪT īpašnieki, un uzņēmumiem, kuri tādi nav, raugoties no uzņēmumu ekonomiskā raksturojuma viedokļa. Ir pārbaudīts atšķirību statistiskais nozīmīgums. Ar šīs analīzes rezultātiem var iepazīties 4. nodaļā.

Ziņojuma 5. nodaļā ir izklāstīti datu **ekonometriskās analīzes** konstatējumi. Šī analīze ļauj padziļināti izvērtēt saistību starp intelektuālā īpašuma tiesību piederību uzņēmumiem un uzņēmumu ekonomiskās darbības rezultātiem. Lai gan, ņemot vērā pieejamos datus, cēlonību šā vārda šaurā nozīmē nav iespējams pierādīt, pētnieki, izmantojot ekonometrisko analīzi, var pārbaudīt vairākus papildu faktorus, kas ietekmē ekonomiskās darbības rādītājus, un izolēt saistību starp intelektuālā īpašuma tiesību piederību un uzņēmumu darbības rezultātiem. Analīzes rezultāti pārliecinoši vedina domāt, ka atsevišķu uzņēmumu līmenī pastāv sistemātiska pozitīva saistība starp intelektuālā īpašuma tiesību piederību un ekonomiskās darbības rezultātiem.

Galvenie konstatējumi

E1 tabulā ir apkopoti izlases galvenie finanšu un uzņēmumu mainīgie lielumi par pēdējiem gadiem.

E1 tabula. Izraudzītu mainīgo lielumu vidējās vērtības atkarībā no intelektuālā īpašuma tiesību piederības 2015.–2018. gadā

		Darbiniek u skaits	Ieņēmumi uz vienu darbinieku (‘000 EUR gadā)	Viena darbinieka alga (‘000 EUR gadā)
Uzņēmumi, kas nav IĪT īpašnieki		5,1	148,6	29,8
IĪT īpašnieki	Visi IĪT īpašnieki	13,5	178,6	35,6
	% starpība salīdzinājumā ar uzņēmumiem, kas nav IĪT īpašnieki	163,8 %	20,2 %	19,3 %
	Patentu īpašnieki	28,7	202,4	45,5
	% starpība salīdzinājumā ar uzņēmumiem, kas nav patentu īpašnieki	460,1 %	36,3 %	52,6 %
	Preču zīmju īpašnieki	13,5	179,6	35,0
	% starpība salīdzinājumā ar uzņēmumiem, kas nav preču zīmju īpašnieki	164,3%	20,9 %	17,4 %
	Dizainparaugu īpašnieki	29,1	196,3	38,7
% starpība salīdzinājumā ar uzņēmumiem, kas nav dizainparaugu īpašnieki	467,9%	32,2 %	29,7 %	

Piezīme. Skaitļi iegūti, pamatojoties uz pieejamajiem novērojumiem par 127 199 uzņēmumiem. Visas atšķirības ir statistiski nozīmīgas 1 % līmenī. Grupa “Visi IĪT īpašnieki” ir uzņēmumi, kuru īpašumā ir vismaz viens patents, preču zīme vai dizainparaugs vai jebkāda to kombinācija. Grupas “Patentu īpašnieki”, “Preču zīmju īpašnieki” un “Dizainparaugu īpašnieki” ir uzņēmumi, kuru īpašumā ir vismaz vienas konkrētā veida IĪT. Tā kā daudzi uzņēmumi ir šo trīs IĪT veidu kombināciju īpašnieki, dažādo IĪT veidu īpašnieki dublējas.

Kā redzams E1 tabulā, vērtējot pēc darbinieku skaita, uzņēmumi, kuri ir intelektuālā īpašuma tiesību īpašnieki, parasti ir lielāki nekā uzņēmumi, kas tādi nav (vidējais darbinieku skaits ir attiecīgi 13,5 un 5,1). Tāpēc ekonomiskās darbības rezultāti, piemēram, ieņēmumi, peļņa un algas, ir izteikti uz vienu darbinieku.

Redzams, ka uzņēmumos, kuri ir intelektuālā īpašuma tiesību īpašnieki, ieņēmumi uz vienu darbinieku vidēji ir par 20 % augstāki nekā uzņēmumos, kuriem nepieder IĪT. Uzņēmumos, kuru īpašumā ir atsevišķas intelektuālā īpašuma tiesības, darbības rezultāti ir vidēji par 36 % augstāki patentu gadījumā, par 21 % augstāki preču zīmju gadījumā un par 32 % augstāki dizainparaugu gadījumā.

Tāpat E1 tabulā ir redzams, ka uzņēmumi, kuru īpašumā ir intelektuālā īpašuma tiesības, maksā vidēji par 19 % lielākas algas nekā uzņēmumi, kam IĪT nepieder. Šajā ziņā vislielāko ietekmi saista ar patentu piederību (53 %), kam seko dizainparaugi (30 %) un preču zīmes (17 %). Gan saistībā ar ieņēmumiem uz vienu darbinieku, gan izmaksātajām algām patenti salīdzinājumā ar preču zīmēm un dizainparaugiem ir IĪT veids, kas uzņēmumiem un to darbiniekiem vidēji nes vislielākos ieņēmumus. Tas atbilst arī rezultātiem, kas iegūti pētījumā par nozaru intelektuālā īpašuma ietekmi (EPI/EUIPO, 2019), kurā tika aplūkots ieguldījums ES ekonomikā, ko sniedz nozares ar augstu intelektuālā īpašuma tiesību intensitāti, ņemot vērā iekšzemes kopproduktu, nodarbinātību, algas un

ārējo tirdzniecību. Šajā pētījumā tika konstatēts, ka nozarēs ar augstu patentu izmantošanas intensitāti ir arī visaugstākās darba algas.

E2 tabulā ir redzams, ka nozares ar visaugstāko intelektuālā īpašuma tiesību intensitāti ir informācijas un sakaru nozare, kurā 18 % nozares uzņēmumu ir IĪT īpašnieki, nākamā lielākā ir ražošanas nozare, kurā 14 % uzņēmumu ir IĪT īpašnieki, kā arī citas pakalpojumu darbības (14 %). Arī profesionālo pakalpojumu uzņēmumu (profesionālās, zinātniskās un tehniskās darbības) vidū ir salīdzinoši daudz IĪT īpašnieku (13 % šīs jomas uzņēmumu ir IĪT īpašnieki).

Tā kā izlasē MVU ir lielākais vairākums (kā tas kopumā ir Eiropas uzņēmumu populācijā), kopējais IĪT īpašnieku sadalījums pa valstīm līdzinās rezultātiem, kas iegūti par MVU. Visvairāk IĪT īpašnieku ir starp Maltas, Portugāles, Kipras, Vācijas, Austrijas, Spānijas, Francijas, Polijas un Apvienotās Karalistes uzņēmumiem. Minētajās valstīs vairāk nekā 10 % no visiem MVU pieder vismaz vienas no trim IĪT.

E2 tabula. 10 galvenās NACE kategorijas³ ar IĪT piederību

NACE sadaļa	IĪT īpašnieki (%)
J: Informācija un sakari	17,67
C: Ražošana	14,42
S: Citas pakalpojumu darbības	14,4
M: Profesionālās, zinātniskās un tehniskās darbības	12,97
N: Administratīvās un palīgdienestu darbības	10,66
E: Ūdens apgāde; notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija	9,6
G: Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; automobiļu un motociklu remonts	8,95
D: Elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana	5,9
L: Operācijas ar nekustamo īpašumu	5,75
I: Izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi	5,51

Piezīme. Tabulā ir parādīts IĪT īpašnieku īpatsvars katras NACE sadaļas uzņēmumu kopējā populācijā. Izlasē ir parādītas tikai tās NACE sadaļas, kurās ir 100 vai vairāk uzņēmumu.

³ 1970. gadā izveidotā NACE ("Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté européenne") ir saimniecisko darbību klasifikācija, ko izmanto Eiropas Komisija. Tās pašreizējais juridiskais pamats ir Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 20. decembra Regula (EK) Nr. 1893/2006, ar ko izveido NACE 2. red. saimniecisko darbību statistisko klasifikāciju.

Ekonometriskā analīze 5. nodaļā dod iespēju nošķirt IĪT piederības ietekmi no citiem faktoriem, piemēram, uzņēmuma lieluma vai valstīm un nozarēm, kurās tas darbojas. Rezultāti, kas apkopoti nākamajā — E3 — tabulā, apstiprina IĪT piederības pozitīvo saikni ar saimnieciskās darbības rezultātiem, jo ieņēmumi uz vienu darbinieku IĪT īpašniekiem ir par 55 % augstāki nekā uzņēmumiem, kas nav IĪT īpašnieki. To var uzskatīt par vienu no galvenajiem šā pētījuma rezultātiem.

Turklāt analīze rāda, ka šī saistība ir īpaši izteikta mazos un vidējos uzņēmumos (MVU)⁴. MVU, kuru īpašumā ir IĪT, ieņēmumi uz vienu darbinieku ir gandrīz par 68 % augstāki nekā to MVU ieņēmumi, kam nepieder nekādas IĪT. Tātad, lai gan vairākumam Eiropas MVU nepieder intelektuālā īpašuma tiesības, ieņēmumi uz vienu darbinieku ievērojami augstāki ir MVU, kuriem pieder šīs tiesības. Lielos uzņēmumos, kuriem pieder intelektuālā īpašuma tiesības, ieņēmumi uz vienu darbinieku ir par 18 % augstāki nekā uzņēmumos, kuriem šīs tiesības nepieder. Šajā gadījumā analīze liecina, ka gandrīz 6 no 10 lielajiem uzņēmumiem Eiropā pieder intelektuālā īpašuma tiesības, tomēr, ja salīdzina ar MVU, saistība ar lielākiem ieņēmumiem uz 1 darbinieku ir mazāk izteikta.

E3 tabula. Ekonometriskās analīzes galvenie rezultāti

	Ieņēmumu uz vienu darbinieku atšķirības uzņēmumos, kuriem pieder IĪT, salīdzinājumā ar uzņēmumiem, kuriem IĪT nepieder
Lielie uzņēmumi	+ 18 %
MVU	+ 68 %
Kopā	+ 55 %

Piezīme. Pamatojoties uz novērojumiem par 120 983 uzņēmumiem. Atšķirības ir statistiski nozīmīgas 99 % ticamības līmenī.

Ziņojuma 5. nodaļā izklāstītā ekonometriskā analīze papildus liecina, ka augstāki uzņēmumu darbības rezultāti ir atkarīgi no intelektuālā īpašuma tiesību veida un kombinācijas. Lielākais ieņēmumu pieaugums uz vienu darbinieku ir kombinēto preču zīmju un dizainparaugu īpašniekiem un kombinēto patentu, preču zīmju un dizainparaugu īpašniekiem, kuru darbības rezultāti ir attiecīgi par 63 % un 60 % augstāki. Uzņēmumiem, kuriem pieder tikai patenti, ir par 43 % augstāki ieņēmumi uz darbinieku, uzņēmumiem, kuriem pieder tikai preču zīmes, — par 56 % augstāki ieņēmumi, tikai dizainparaugu īpašniekiem — par 31 %, patentu un preču zīmju īpašniekiem — par 58 %, un patentu un dizainparaugu īpašniekiem — par 39 %.

Diskusija un secinājumi

Šajā pētījumā izklāstītie analīzes rezultāti apstiprina, ka, vērtējot pēc ieņēmumiem uz vienu darbinieku un vidējām algām, ir pārliecinoša pozitīva saistība starp dažādu veidu intelektuālā īpašuma tiesību piederību un uzņēmumu darbības rezultātiem. Šis konstatējums atbilst 2015. gada pētījumam un pētījumam par nozaru intelektuālā īpašuma ietekmi, kā arī 2019. gada pētījumam par uzņēmumiem ar lielu izaugsmes potenciālu, kurā konstatēta pozitīva saikne starp uzņēmuma darbību IĪT jomā un lielas izaugsmes iespējamību turpmākajos gados (EPI/EUPO, 2019.).

⁴ Saskaņā ar Komisijas 2003. gada 6. maija lēmuma par mikrouzņēmumu, mazo un vidējo uzņēmumu definīciju (2003/361/EK) pielikuma 2. punktā sniegto definīciju MVU ir uzņēmumi, kuros nodarbina mazāk nekā 250 darbinieku un kuru gada apgrozījums nepārsniedz EUR 50 miljonus un/vai gada bilances kopsumma nepārsniedz EUR 43 miljonus.

Tomēr šie rezultāti jāinterpretē piesardzīgi — gluži tāpat kā ikvienas statistikas analīzes rezultāti. Tie nav neapgāžami pierādījumi, kas apstiprina, ka, mudinot uzņēmumus vairāk izmantot intelektuālā īpašuma tiesības, uzlabosies to darbības rezultāti. Pētījums rāda, ka pastāv pozitīva saistība starp uzņēmumiem, kuriem pieder intelektuālā īpašuma tiesības, un to darbības rezultātiem (vērtējot pēc ieņēmumiem uz vienu darbinieku). Iespējams, pastāv vairāki mehānismi, kas nodrošina saikni starp intelektuālā īpašuma tiesību piederību un uzņēmumu darbības rezultātiem. Tomēr, ņemot vērā pieejamos datus, analīzē tos nav iespējams izdalīt.

IĪT piederības un saimnieciskās darbības rezultātu pozitīvā saistība jo īpaši spēcīga ir MVU vidū. Tajā pašā laikā tikai mazāk nekā 9 % no izlasē esošajiem MVU ir vienu no trim pētījumā iekļauto tiesību īpašnieki. Vājās izmantošanas iemesli ir pētīti *EUIPO* apsekojumā par MVU (*EUIPO*, 2019.). Šajā pētījumā (kā arī tā iepriekšējā — 2016. gada — izdevumā) ir norādīts, ka šķēršļi, kas jāpārvar MVU, ir nepietiekamās zināšanas par IĪT, priekšstats, ka reģistrācijas procedūras ir sarežģītas un dārgas, kā arī ar šo tiesību izmantošanu saistītās augstās izmaksas MVU (*EUIPO*, 2017). Ņemot vērā minēto un MVU nozīmi Eiropas ekonomikā, EPI un *EUIPO*, pildot intelektuālā īpašuma biroju pienākumus, izmanto EPI stratēģisko plānu 2023. gadam, *EUIPO* stratēģisko plānu 2025. gadam, izmanto savu MVU programmu un Eiropas Komisijas stratēģiju, kas formulēta 2020. gada sākumā (EK, 2020.), lai veiktu pasākumus, kas radītu iespēju Eiropas MVU izmantot visas inovācijas un intelektuālā īpašuma priekšrocības.